

İslâm'da Kutsiyet. "Yaratılmışlık özelliklerinden ve mahiyetinin idrak edilmesinden münezzeh oluş mânâsında Allah'a izâfe edilen bir kavram" diye tanımlanan kutsiyet on âyette yer almaktadır. İki âyette, Allah'ın Hz. Mûsâ'ya hitabı sırasında Mûsâ'nın mukaddes bir vadede bulunduğu kendisine bildirildiği ifade edilmekte (Tâhâ 20/12; en-Nâziât 79/16), bir âyette Hz. Mûsâ'nın kavmine hitaben, "Allah'ın size takdir ettiği mukaddes yere (arz-ı mukaddese) girin" dediği belirtilmektedir (el-Mâide 5/21). Taberî, vadinin mukaddes oluşunu mânevî kirlilerden temizlenip mübarek olmakla açıklamış (Câmi'u'l-beyân, XVI, 182), Mâtürîdî ise üzerinde Allah'tan başkasına tapılmamış yer özelliği taşıması veya Kâbe'de ve diğer camilerde olduğu gibi içinde ibadet edilmesinin sevabının fazla olması şeklinde yorumlamıştır (Te'vilâtü'l-Kur'ân, vr. 457^b). "Arz-ı mukaddese" de Taberî tarafından aynı şekilde mânalandırılmış (Câmi'u'l-beyân, VI, 234), Mâtürîdî, İsrâ sûresinin 1. âyetine atıfta bulunup (17/1) çevre olarak "meyveli ve bereketli" anlamına gelebileceği gibi "şirkten ve her çeşit kötülükten uzak tutulup âbid ve zâhidlerin bulunduğu yer" olarak da anlaşılabilirliğini belirtmiştir (Te'vilâtü'l-Kur'ân, vr. 181^b). Takdisi "Allah'ın kişiyi mânevî kirlilerden temizleyip arındırması" mânâsına alan Râgib el-İsfahânî, maddî mekânların kutsiyetini "en büyük kirlilik olan şirkten temiz ve uzak tutulması" şeklinde açıklamıştır (el-Müfredât, "kds" md.).

Genellikle Cibrîl diye anlaşılan ve dört âyette yer alan "rûhulkudûs" tabiri üç yerde Hz. İsa'yı destekleyen bir unsur, bir âyette de Kur'an'ı Allah'tan alıp getiren varlık olarak anlatılır (el-Bakara 2/87, 253; el-Mâide 5/110; en-Nahl 16/102). Bir âyette meleklerin Allah'ı tesbih ve takdis ettiği belirtilmiş (el-Bakara 2/30), iki âyette de kuddûs ismi Allah'a izâfe edilmiştir (el-Haşr 59/23; el-Cum'a 62/1). Müfessirler, tesbihle takdis "zât-ı ilâhiyyeyi ulûhiyyet makamıyla bağdaşmayan her türlü nitelikten tenzih edip O'na tâzimde bulunma" mânâsı vermişlerdir (Taberî, I, 303-305; Fahreddin er-Râzî, Mefâtihu'l-gayb, II, 189). Esmâ-i hüsnâdan biri olan kuddûs, "Allah'ın yetkinliğin zıddı olan özelliklerden (nakâis) ve erdemliğin zıddını teşkil eden niteliklerden (uyûb) berî ve yüce tutulması" demektir. Kutsiyet kavramı çeşitli hadislerde de Allah'a izâfe edilmiştir (bk. KUDDÛS).

Kur'an-ı Kerim'de ve hadis rivayetlerinden kutsiyet kavramıyla anlam yakınlığı

içinde bulunan, "tesbîh" ve "ulûv" köklerinden türeyen birçok kelime mevcuttur. Aslında ulûhiyyet konusu üzerine fikir beyan eden İslâm âlim ve düşünürleri tarafından benimsenen ve "Hiçbir şey O'nun benzeri değildir" (eş-Şûrâ 42/1) meâlindeki âyette ifadesini bulan selbî-tenzihî sıfatların tamamı kutsiyet kavramının mânâ ve muhtevasını pekiştiren beyanlardır.

Kur'an'da da beyan edildiği üzere Hz. Nuh'tan itibaren bütün peygamberler, Allah'tan başkasına kutsiyet atfedip ubûdiyyette bulunmamaları konusunda ümmetlerini uyarılmış, her peygamberin davetinin temel ilkesini tevhid inancı oluşturmuştur. Çünkü Allah'tan başka herhangi bir varlığa kutsiyet kapsamında gönül bağlamak, yaratıkların en şerefli olan insanın hem selim fitratı hem şuurlu canlı olmanın sağladığı üstün konumu hem de şahsiyetinin gelişmesi olgusuyla bağdaşmaz.

Dinler tarihi verileri ve Kur'an'ın beyanlarından anlaşıldığına göre tarih boyunca insanlar bazı tabiat varlıklarının zararlarından korunmak, bazılarında da faydalanmak amacıyla türlü yaratıklara kutsiyet nisbet etmiş, onlara yaratılmışlık üstü özellikler atfetmiştir. Bu arada çeşitli hayvanlar kutsallaştırılmış, ay, güneş ve yıldızlara tapılmış (Fussilet 41/37; Chal-laye, s. 106, 152, 177; Yıldırım, s. 365; Aydın, s. 91), gözle görülmeyen bazı varlıklara (cinler) tanrılık izâfe edilmiş (es-Sâfât 37/158), melekler Allah'ın kızları diye nitelendirilmiş (es-Sâfât 37/149-155), yahudiler Üzeyir'i, hıristiyanlar Mesih İsa'yı Allah'ın oğlu olarak kabul etmiştir (et-Tevbe 9/30). İslâm öncesi Arap kavimlerinin çeşitli putlara -Allah'a yaklaşırcı vesileler olarak- tapıldıkları bilinmektedir (ez-Zümer 39/3; Cevâd Ali, VI, 34-82, 163-211).

Aslında monoteist bir dine mensup oldukları halde yahudi ve hıristiyanlar zamanla başta Üzeyir ve İsa olmak üzere din büyüklerini kutsallaştırmışlardır. Kur'an-ı Kerim onların bu tutumunu kâfirlerin telakkisine benzetmekte ve kendilerini ağır bir şekilde kınamaktadır (et-Tevbe 9/30-31). Hz. Peygamber de hıristiyan devlet adamlarına gönderdiği davet mektubunda aynı temayı işleyip insanların birbirini tanrı edinmemesi gerektiğini vurgulayan âyete yer vermiştir (Âl-i İmrân 3/64; Taberî, III, 410-411; Şevkânî, I, 317).

İslâm öncesi dinlerde yer alan tabiat nesnelere, şahıs, mekân ve zamanı kutsallaştırma eğilimi yabancı kültürlerin et-

kisiyle müslümanlar arasında da görül-müştür. İtikadî ve fikhî mezheplerin yanı sıra tarikatların teşekkül edip müessesleşmesinden sonra Şia'nın imamlarını, Sünnîler'in din âlimleri, tarikat şeyhleri vb. kişileri aşırı derecede yüceltmeleri onları bir tür kutsallaştırma olarak kabul edilmiştir. İtikadî ve fikhî mezheplerin önde gelen âlimlerinin çok defa hatasız kabul edilmesi, görüşlerinin eleştirilmeden isabetli bulunması, vefat etmiş tarikat liderleri hakkında kutsiyetle irtibatlı ifadelerin kullanılması ve kendilerinden medet umularak kabirlerine mabedlere benzer tarzda ilgi gösterilmesi bu görüşü haklı kılan yaklaşımlardır.

Peygamberler dahil olmak üzere Allah nezdinde makbul olan siddıklar, şehidler, sâlihler (en-Nisâ 4/69), ayrıca insanların hüsnûzan beslediği velî ve ermişler, hatâ meleklerden hiçbiri (en-Nisâ 4/172; Yûnus 10/62-64) kutsiyetin mahiyetini oluşturan "yaratılmışlık üstü ve aşkın" özelliği taşımaz. İlahî dinin son halkasını oluşturmuş İslâmiyet'in bu temel ilkesinin bir müslüman tarafından çiğnenmesi düşünülemez. Ancak farklı dillerde yer alan bazı kavramların muhtevasında zamanla değişikliğin meydana geldiği de bilinen bir husustur. Bu sebeple yaratılmışlık üstü özelliği ve aşkınlık niteliği nisbet etmemek şartıyla "çok saygı gösterilen, karşı çıkılmaması gereken" anlamı çerçevesinde Allah'tan başka varlıklar için kutsal kavramının kullanılması mümkün görünmektedir. Bununla birlikte kutsiyetin mecazî mânâda da olsa insana izâfe edilmesi, onda yaratılmışlık üstü bazı güç veya özelliklerin mevcudiyetini akla getireceğinden sakıncalı bulunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "kds" md.; *Li-sânü'l-Arab*, "kds" md.; *et-Ta'rifât*, "kds" md.; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "kds" md.; Buhârî, "Cenâ'iz", 69, 93; İbn Mâce, "Şadaqât", 179, "Fiten", 20; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (nşr. Halil el-Meys), Beyrut 1406/1986, I, 303-305; III, 410-411; VI, 234; XVI, 182; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 40, vr. 181^b, 457^b; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, Beyrut 1410/1990, II, 189; a.mlf., *Levâmi'u'l-beyyinât* (nşr. Tâh Abdürraûf Sa'd), Beyrut 1404/1984, s. 189, 195; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, Kahire 1349-51, I, 317; Elmâlılı, *Hak Dini*, VI, 4871, 4954; F. Chal-laye, *Dinler Tarihi* (trc. Semih Tiryakioğlu), İstanbul 1969, s. 106, 151-172, 177; Süad Yıldırım, *Kur'an'da Ulûhiyyet*, İstanbul 1987, s. 266-267, 365; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, [baskı yeri yok] 1413/1993, VI, 34-82, 163-211; Mehmet Aydın, *Din Fenomeni*, Konya 1993, s. 91; İzzet Derveze, *Asru'n-Nebî-Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı* (trc. Mehmet Yolcu), İstanbul 1995, I, 346, 439.

